

Alexa Károly

Művek és Alkotók

Hölgyeim és Uraim!

Alkalmi tisztelnem és örömmel vállalt megbízatásomnak értelmében néhány tárgyszerű és méltató mondatot kell Önök elé vezetnem az idei Madách Pályázatról. Nemcsak a mostani pályázat bírálóinak, hanem az irodalmi árutermelés és vásár szereplőinek egyikeként veszem igénybe most ezt a nyilvánosságot – és megértő türelmüket. Ebben az új és olyannyira várt történelmi időbe jutva úgy érzékeljük, mintha valamiféle félszeg helyzetbe kerültünk volna valamennyien, akik a művészet piacán kívánjuk áruinkat felkínálni, vagy ugyanott fogyasztásra alkalmas termékhez próbálunk hozzájutni. Rideg terep ez valamennyiünk számára, belviszonyai kiismerhetetlenek, szabályai csak hosszabb küszködés útján sajátíthatók el, s az árusok és a tétovázó vevők egy részének jóhiszeműségéről sem lehetünk meggyőződve. Nosztalgikusan emlegetjük téblábolás közben azokat az időket, amikor még zsurnalista filozófusok és bölcselkedésre hajlamos hírlapírók fel-felmelegített cikktémája volt az, hogy áru-e a kultúra, és ha nem, mégis miért igen egy kicsit. A múlton merengve, a szolid megélhetést garantáló pártállami kegyelem évtizedein méltázva, mind távolabbi, s mind apróbb kalamitásnak tűnik mindaz, ami az ára volt az összes kellemetességnek – a stabil könyvkiadásnak, az olcsó könyváraknak, a segélyeknek, a soha számon nem kért kölcsönöknek, a soha be nem hajtott szerződési előlegeknek. Szébb emlék a

báronykesztyű, mint a belebújtatott vasököl. Talán sokan szégyenkezünk és ezért hártjuk azokat az emlékképeket, amikor a mosolygó atyai álarcon átvicsorgott a hatalom. Az a hatalom, amely egyszerre gyakorolta a cenzurát és – ami talán még lélekkorhasztóbb volt – kacsingatva buzdított az öncenzurára.

Ha szabadságot akartunk – el is kell szenvednünk. Remélhetőleg csak ideig-óráig. S azzal sem áltathatjuk magunkat, hogy az az idő, amiben benne vagyunk, s ami előttünk áll, nem fog rendet vágni közöttünk, illúzió volna feltételeznünk, hogy értékek és életművek nem fognak csorbulni, amíg kialakul a művészetnek valamiféle új szerepe és presztízse. A civil társadalomba és a civil társadalomhoz illő. Amíg tehát az igazi piac megszerveződik, amely áthághatatlanul érvényesíti a maga áru- és profitcentrikus törvényeit, másrészt azonban emellett vagy éppen ebben megerősödnek és intézményesülnek a keresletnek azok a spirituális szférái, amelyek az igényt és az igényességet támogatják.

Ez a mostani alkalom, amely együvé szőlített bennünket, ünnepi és távlatos. Műveket és alkotókat ünneplünk, de egy olyan műhelyt is köszöntünk, amely a maga hagyományát vállalva és folytatva a civil mecenaturának távlatos kezdeményezője is. Legkisebb vármegegyünk egyikében, itt a megcsonkult Nógrádban, ahol a peremvidékiség minden gondja oly lehangelő-látványosan van jelen, ahol a politikai tagolódás oly sok nyugtalanító elem-

mel terhes, itt ebben a megyében a legnehezebb időkben is élénk és következetes volt a kultúra támogatása, a legjobb magyar szellemi hagyományok folyamatos ápolása. Hol a hatalom cinkosságában bízva, hol a hatalmat megtévesztve. Elég most a Madách nevével fémjelzett alkalmakra emlékeznünk, a könyvsorozatokra, a múzeumi kutatásokra, de most mindenekelőtt gondoljunk a Palócföld című folyóiratra. Amely sokszorosan hátrányos helyzetben, felsőoktatási háttér nélkül végzi azt a kultúrateremtő munkát, amelyben helyi és regionális érdekek meglehetősen harmonizáltak az egyetemes magyar kultúra, szellemi és művészi civilizáció érdekeivel és kívánalmaival. Engedjék meg, hogy az elismerésnek ezekben a mondataiba belevonjam a főszerkesztő, Pál József nevét, megnevezve azt az író, politikust és kultúraszervezőt, kollégánkat és barátunkat, aki oly sokat tett és tesz azért, hogy a Palócföld megmaradjon, s az maradjon, ami volt, és olyan, amilyenre szükségünk van valamennyiünknek.

A mostani pályázat, amelynek sikerességét nem kell sok szóval bizonygatnom – megteszik ezt látványosan a díjazottak nevei és a majdan publikálendő művek –, új állomás egy hosszú, több évtizedes úton. A Palócföld hagyományos mecénaturájának újabb fejleménye, amely már egy újfajta intézményes civil művészetpártolás állomása is. És mint ilyen méltó társa azoknak a pályázatoknak, amelyekről az utóbbi időben mind több kedvezőtlen hírt kapunk. Gondoljunk a Lakitelek Alapítvány magántörténelem írására buzdító, vagy a Holmi című lap elbeszélés írásra inspiráló pályázatára. Nyilván a jövő útja ez, az egyik lehetőség a szellemi piac élénkítésére és szelíd bekebelezésére: a nem túl szépen, a nem túl sok méltányosságot mutatva visszahúzódozó állam helyének betöltésére. Az önkormányzatok felismert hosszútávú érdeke kezd munkálkodni itt, a megmaradt és/vagy a frissen alakuló szellemi műhelyek és intézmények létredeke

ez, természetesen mindennemű magánkezdeményezést is idevonva. Tegyük még hozzá, hogy a pályázati forma, ha nem is garancia, de jó lehetőség ennek az ideális vagy idealizálható piacterületnek a szocializálására, a kínálat és a döntés, azaz az értékkiválasztás kontrollálható és nyilvános, a csoportérdekek és diktatúrára hajló ízléskötöttségek és manipuláló, manipulálható egyéni szándékok regulálására. Azt hiszem, valamennyiünk nevében, akik részesei, reménykedő és ambiciózus szereplői és boldog olvasói lehettünk ennek a pályázatnak, ildomos megköszönnünk a lehetőséget, hogy itt és most mindenki, a lap és az önkormányzat bizakodó volt, és azt tette, amit tennie kellett, s ami ma még nem mindenhol ennyire természetes.

A csaknem 7000 oldalnyi pályázati teremből én hadd szóljak csupán – két bekezdésbe szorítva – a szépprózáról és az értekező darabokról.

A díjazott szépprózai alkotások mindegyikéről elmondható, hogy ilyen vagy olyan módon rokonszenves és értékes darabja annak a jellegzetes művészi látás- és beszédmódnak, amelyet egy kérdéssel tudok csak jellemezni. Mi jöhet az avantgard után? Egy kérdés ez, ami természetesen kihívás az író számára. Mi jöhet tehát a formák kényszerű és erőszakos szétzilálása, a műről a műben való beszéd írói frusztrációja, a szó iránti bizalomvesztés után, azaz: hogyan helyezhető vissza önkörébe a történet és a cselekvő személy, művészi jogába a mese és mindaz, ami létünket meghatározza? Vagy másként: milyen módon ötvözhető a híradás és az írói vallomás, az információ, a lelemény és a művészi teremtés szabadsága?

Az értekező műfajok között az anyagfeltáró, a filológiai titkokat buvárló értekezős dominált az esszével szemben. Négy-öt olyan munka is akadt, amely a magyar Madách-kutatásnak megkerülhetetlen, a szakma által kötelezően megismerendő és arra hivatkozandó

darab lesz. Jobbára hipotézisek ezek, de megdöbentő és lelkesítő, hogy a könyvtárnyi Madách-elemzés után még mindig kínál ez az életmű megismerni és kikutatni valót, s még mindig van figyelem és ambíció, amely ezt a rejtelmes életművet, ezt az egyedi és egyszerű remeklést újra és újra szemügyre veszi.

Gondolom helyénvalóbb befejező szót keresve sem találhattam volna, mint Madách nevéét. Azét az íróét, aki úgy egyetemes szellem, hogy mindvégig ebbe a tájba kötődött, és úgy XIX. századi, hogy emberöltők múlva is bizalommal fordulhatunk hozzá, ha komolyan vesszük ezt a két szót: nemzeti liberalizmus.

